

APORTUL LUI FRANCISCO CORBETTA LA EVOLUȚIA CHITAREI BAROCE

Doctorand al Școlii Doctorale Științe Umanistice, Universitatea de Stat din Moldova, director artistic și prim-dirijor al Orchestrei Simfonice a Filarmonicii Naționale „S. Lunchevici”. Domeniul de preocupare: istoria chitarei clasice moderne. Autor de articole științifice dedicate diferitor aspecte ale evoluției chitarei clasice moderne.



Mihail AGAFIȚA

Aportul lui Francisco Corbetta la evoluția chitarei baroce

Rezumat. În Italia din perioada barocului chitara a devenit una dintre cele mai des folosite instrumente muzicale, fiind pe deplin încadrată în contextul social și cultural – carnaval, pastorală sau bal mascat. Apare o pliadă de muzicieni – interpreți și compozitori, care au contribuit considerabil la evoluția chitarei în spațiul european. Articolul dat are drept scop determinarea rolului chitaristului, profesorului și compozitorului din sec. al XVII-lea de origine italiană Francesco Corbetta în răspândirea chitarei cu cinci coarde în Franța, Anglia, Țările de Jos. Pe lângă activitatea pedagogică și interpretativă prodigioasă desfășurată în curtea regelui Angliei, Charles al II-lea sau regelui Franței, Louis al XIV-lea, F. Corbetta a elaborat manualele de chitară editate în diferite orașe ale Europei: *De gli scherzi armonici* (1639, Bologna); *Varii capricii per la ghittara spagnuola* (1643, Milano); *Varii scherzi di sonate* (1648, Bruxelles), *La guitarre royale* (1671, Paris). F. Corbetta a fost inventatorul unui stil distinctiv bazat pe îmbinarea scriiturii acordice cu cea melodică, prin aceasta contribuind la afirmarea stilului omofon-armonic în muzica europeană. Sub aspect genuistic compozitorul pune în centrul repertoriului său suita de dansuri de curte de origini diferite: alemanda, curanta, giga, ciaccona, passacaglia ș.a.

Cuvinte-cheie: chitară cu cinci coarde, baroc, Francesco Corbetta, chitarra battente.

Francisco Corbetta's Contribution to the Evolution of the Baroque Guitar

Abstract. In Italy from the Baroque period, the guitar became one of the most frequently used musical instruments, being fully integrated into the social and cultural context – carnival, pastoral or masquerade. Here appears a plea of musicians – performers and composers, who have significantly contributed to the evolution of the guitar in the European space. The purpose of this article is to determine the role of guitarist, teacher and composer of the 17th century of Italian origin Francesco Corbetta who had an important role in the spread of the five-string guitar in various European countries – France, England, the Netherlands. In addition to the prodigious pedagogical and interpretative activity carried out in the court of the King of England, Charles II, or the King of France, Louis XIV, F. Corbetta elaborated the guitar manuals published in different European cities: *De gli scherzi armonici* (1639, Bologna); *Varii capricii per la ghittara spagnuola* (1643, Milano); *Varii scherzi di sonate* (1648, Brussels), *La guitarre royale* (1671, Paris). F. Corbetta was the inventor of a distinctive style based on combining the chords writing with the melodic one, thereby contributing to the affirmation of the homophonic-harmonic style in European music, placing at the center of his repertoire the suite of court dances of different origins: allemande, courante, gigue, ciaccona, passacaglia and others.

Keywords: five string guitar, Baroque, Francesco Corbetta, chitarra battente.

În perioada barocului în Italia, la fel ca și în alte țări europene, chitara devine una dintre cele mai des folosite instrumente [1, p. 172], fiind pe larg utilizată pentru acompaniament al cântului sau dansului. Dacă vom încerca să indentificăm tipul de chitară utilizat în Italia pe parcursul sec. al XVII-lea, precizăm, că începând cu anul 1650 predomină *chitarra battente*. Este o varietate a instrumentului cu cinci coarde metalice duble [2, p. 218]. Corzile metalice duble asigurau o sonoritate amplă, tare, care permitea folosirea instrumentului în aer liber. Această varietate a instrumentului își va păstra valoarea sa până în secolul al XVIII-lea, când chitariștii încep să renunțe la folosirea coardelor duble deoarece era destul de greu de găsit coarde cu caracteristici identice. În ceea ce privește stilurile de interpretare chitaristică în perioada vizată predomină două tipuri: stilul ciupit (sau *punteado*) și stilul lovit (*rasgueado*).

În cultura muzicală italiană de epocă, interpretarea chitaristică se încadrează pe deplin în contextul social și cultural. După cum relatează interpretul la chitară barocă și cercetătorul din Regatul de Jos, Lex Eisenhardt, acestui instrument îi aparținea un rol important, „în cultura muzicală mai largă – carnaval, pastorală, bal mascat – colorată cu imaginile *commedia dell'arte* și condimentate cu critică socială” [1, p. 172].

După cum relatează L. Eisenhardt, interpretarea chitaristică din perioada vizată se baza pe „abordarea intuitivă, nonintelectuală în contrast cu manierismul stilului tipic madrigalului de la sfârșitul sec. al XVII-lea. sau cu precizia de notație a ornamenticii melodice folosite de compozitori precum Giulio Caccini sau Sigismondo d'India” [1, p. 172].

Sub aspect evolutiv-stilistic, Italia sec. al XVII-lea era o scenă perfectă pentru inovațiile legate de monodia vocală nouă și operă [1, p. 172]; teză confirmată prin faptul, că mai mulți compozitori renumiți de epocă aveau colecțiile ariilor strofice simple cu folosirea *Alfabeto*. Deși „în acest repertoriu existau exemple numeroase ale „ciocnirilor” armonice problematice, unii compozitorii oferind acompaniamentul scris cu *Alfa-*

beto în concordanță cu melodia și linia basului” [1, p. 172]. Acceptarea largă a acompaniamentului acordic la chitară reflectă probabil schimbarea gusturilor publicului în perioada vizată: concomitent, după cum afirmă L. Eisenhardt, „s-ar putea chiar face o ipoteză că marea popularitate a chitarei a modelat într-o oarecare măsură preferințele muzicale ale publicului larg” [1, p. 172].

Genurile vocale italiene ale timpului se bazau pe melodiile expresive și bine conturate, fiind susținute de un fundal armonic. Acompaniamentul pieselor noi „lăsa mai mult spațiu pentru succesiunile acordice mai puțin obișnuite, mai ales din cauza lipsei unei teorii bine puse la punct” – afirmă același autor [1, p. 172].

În repertoriul chitaristic din perioada vizată (de exemplu, variațiunile sau piesele pe baza ostinato), regulile vechi ale polifoniei vocale n-au mai fost relevante în comparație cu perioada precedentă. Aspectul armonic vine în prim-plan și se tratează foarte liber în cadrul repertoriului pentru chitară solo începând cu anul 1630, iar în sec. al XVIII-le devine o normă stilistică. În plus, chitara a adus muzica exotică sau străină în casele oamenilor, precum și o mare varietate de genuri naționale (de exemplu, ciacona din Spania bazată pe stilul lovit sau curanta franceză (în stil ciupit) [1, p. 172].

Una dintre cele mai renumite personalități care aparțin școlii italiene pe de o parte, dar concomitent aparțin diferitor școli europene de chitară, a fost Francisco Corbetta (cca. 1620–1681). Cariera europeană a muzicianului provoacă unele neclarități în atribuirea apartenenței lui la o anumită școală națională. De exemplu, în cartea lui C. Andrei informațiile privind acest autor sunt plasate în compartimentul dedicat chitarei baroce din Franța (vezi 3.3. *Franța, compozitorii și lucrările lor*) în timp ce în alte surse se afirmă că este un chitarist și compozitor italian, drept exemplu poate servi cartea lui J. Tyler și P. Sparks, unde compartimentul dedicat lui F. Corbetta este inclus în capitolul intitulat *Italy: the creation of repertory (Italia: crearea repertoriului)* [2, p. 60].

Ambele abordări își au dreptul la existență, deoarece activând în diferite țări muzicienii ita-

lieni deveneau cei mai de seamă reprezentanți ai diferitelor țări europene promovând tradițiile școlii italiene de interpretare și compoziție pe plan european. Adăugăm, între paranteze, că după cum relatează M. Hall, mulți dintre interpreții și compozitorii angajați la curțile nordice, care au jucat roluri principale în dezvoltarea stilului omofon-armonic, erau italieni provenienți din Roma, Napoli, alte regiuni sudice ale țării [4, p. 37-38].

Întrădevăr, cariera lui F. Corbetta ca muzician a fost legată cu diferite țări, precum Italia, Franța, Anglia, Țările de Jos. Fiind un posesor al unei școli chitaristice renumite din Bologna, activează acolo în calitate de profesor de chitară și ulterior (până în anul 1643) lucrează pe lângă curtea ducelui de Mantua. Începând cu anul 1648, capătă protecția arhiducelui d'Autriche. În anul 1654 este chemat de Louis al XIV-lea la curtea Franței. La Paris F. Corbetta lucrează împreună cu Jean-Baptiste Lully realizând un balet de curte, prin aceasta atragând interesul aristocrației franceze față de chitară. O perioadă relativ scurtă (1662–1671) activează la curtea regelui Angliei. Dacă ne vom adresa la perioada când muzicianul s-a stabilit în Anglia, trebuie de menționat, că chitara a avut o mare popularitate în perioada respectivă și F. Corbetta avea mai mulți elevi din rândurile nobilimii locale. Colecția lui cu titlul *La guitarre royatte* editată în anul 1671 a fost dedicată lui Charles al Doilea, regele Angliei, un chitarist amator și un mare entuziast al instrumentului [5, p. 834].

Totodată au avut loc și niște probleme în cariera muzicianului în spațiul muzical englez. Astfel, în articolul din enciclopedia britanică *The New Grove Dictionary of Music and Musicians* se scrie despre un oarecare dezgust față de instrument confirmat de unii autori. Menționând două tipuri de interpretare (stilul ciupit și stilul lovit) autorul crede că lipsa succesului binemeritat al lui F. Corbetta în Anglia se explică prin complexitatea muzicii lui în comparație cu stilul mai primitiv practicat printre melomanii englezi din perioada respectivă [5, p. 834].

F. Corbetta a lucrat și în Olanda, contribuind la creșterea interesului față de instrument

pe teritoriile Țărilor de Jos. În articolul citat mai sus se relatează: „Prezența lui F. Corbetta este atestată de culegerea intitulată *Varii scherzi di sonate per la chitara spagnola* publicată la Bruxelles în 1648. Interesul generat de Corbetta a fost menținut până la sfârșitul secolului al XVII-lea, deși sursele naționale urmează să apară abia în secolul următor” [5, p. 834].

Prin aceasta putem trage o concluzie privind influența deosebită a lui F. Corbetta asupra evoluției chitarei în spațiul european. Chitaristul a fost considerat unul dintre cei mai mari virtuozii ai timpului, fapt confirmat printr-o apreciere oferită de către Gaspar Sanz, care în partea introductivă a manualului său *Instruccion de musica* printată în 1674 îl caracterizează ca „el mejor de todo” ceea ce înseamnă „cel mai bun din toți”.

Ca și alți colegi de breaslă din perioada barocului, F. Corbetta a scris o serie de cărți, care reflectă pe deplin practica interpretativă și compozițională a timpului. Conform opiniei reputatului C. Andrei, „cele cinci cărți de chitară ale sale reflectă evoluția stilului în sec. al XVII-lea. Primele două sunt publicate în Italia, între anii 1639–1648 și sunt destinate chitarei spaniole. Ultimele două, editate la Paris, realizează o fuziune între stilul lovit și o scriitură melodică tradițională. Intitulate *La guitarre royalle*, ele sunt dedicate regelui Angliei și regelui Franței, Louis al XIV-lea” [3, p. 74].

În articolul lui M. Hall unde găsim informații detaliate privind moștenirea compozițională și metodică al lui F. Corbetta sunt nominalizate 5 lucrări. Le vom introduce în ordinea cronologică: *De gli scherzi armonici* editată în 1639 la Bologna (editura Giacomo Monti și Carlo Zennero); *Varii capricii per la ghittara spagnuola* publicat la Milano în anul 1643; *Varii scherzi di sonate* care apare la Bruxelles în 1648. Ultima lucrare apare în același an ca o ediție de piraterie. Urmează *La guitarre royale* publicată în 1671 de editura Hierosme Bonneuil din Paris. Lucrarea dată a fost reeditată la aceeași editură în 1674 [4, p. ii].

Vom studia mai detaliat culegerea lui F. Corbetta *La guitarre royatte* realizată în anul 1671. Lucrarea conține o colecție de suite ba-

roce (14 la număr) fiecare dintre ele urmărind o structura tipică genului: preludiu, alemandă, curantă, sarabanda, passacaglia ș.a. Așadar, compozitorul dezvoltă și tratează principiile suitei instrumentale baroce vechi, implicând dansurile de curte de origine diferită (germană, spaniolă, franceză). De exemplu, apelând la genul de sarabandă, el scrie o piesă *Le Tombeau sur la Mort de Madame d'Orleans* care devine foarte celebră. Colecția include de asemenea două pagini de explicații ale autorului privind ornamentica și digitație.

C. Andrei relatează: „Cea de a doua culegere, apărută în anul 1674, conține, la început, 12 piese pentru două chitare, dintre care distingem: Fanfares, o Gigue chérie du Roy, o sarabandă, La dauphine, și dansuri negrupate în suite” [3, p. 74]. Concomitent, cercetătorii afirmă că 3 sau chiar 4 lucrări au fost pierdute. Astfel, M. Hall scrie despre o carte publicată ipotetic în anul 1643 sau 1648. În anii 1650 apare o altă carte despre tabulatura italiană, dedicată ducelui Brunswick-Luneberg. După afirmația autoarei citate anterior, această ediție „include câteva piese ale lui Granata pe care Corbetta le-a piratat pentru a se răzbuna pe Granata, care mai de vreme a inclus unele dintre piesele lui Corbetta într-una dintre cărțile sale” [4, p. ii].

Pe parcursul aceluiași deceniu cartea despre tabulatură a fost publicată la Paris și dedicată regelui Ludovic al XIV-lea. Ulterior „plăcile au fost furate, retipărite cu alte câteva piese și dedicate unui „prinț străin” [3, p. ii]. În anul 1677, la Londra, editorul John Carr tipărește *Easie Lessons on the Guiltar for Young Practitioners*. Deși pe copertă este indicat numele lui Francisco, există o ipoteză ca lucrarea dată îi aparține lui F. Corbetta [5, p. 834].

În ceea ce privește materialul notografic, ne bazăm pe o ediție cu titlul *Francesco Corbetta. Selected pieces for baroque guitar from B.Lc Ms. 245 Copied by Jean Baptiste de Castillion* (1680-1753), transcripția și editarea îi aparține lui M. Hall. Culegerea a fost editată în anul 2010. În partea introductivă a culegerii vizate, autoarea explică că „toate piesele din manuscris sunt scrise în tabulatură standard de chitară” [6, p. iv].

Dacă vom caracteriza aspectul genuistic al lucrărilor pentru chitară de F. Corbetta, observăm că predomină dansurile de curte de origine germană, franceză, spaniolă și engleză integrate în suitele instrumentale. Printre dansurile mai des folosite vom evidenția alemandă, curanta, menuetul, passacaglia, ciacona, rondoul și giga, iar tonalitățile folosite au mai puține semne la cheie (do major, la major, fa major, sol major, mi minor, la minor, re minor, si bemol major, sol minor, do minor etc.). Înainte de a exemplifica cele expuse prin fragmente din culegerea *Francesco Corbetta. Selected pieces for baroque guitar from B.Lc Ms. 245, Copied by Jean Baptiste de Castillion (1680-1753)*. Este important de precizat, că notația de chitară barocă era destul de complexă îmbinând mai multe informații detaliate și indicații interpretative privind tehnica mâinii drepte. Acest lucru se datorează faptului că tehnica mâinii drepte a chitarei baroce era diferită de cea a lăutei. După cum relatează M. Hall, în comparație cu lăuta unde fiecare notă a acordului se interpreta cu degete separate, la chitară toate sunetele acordului se interpretează fiind lovite sau ciupite; dacă sunt lovite, se indică direcția loviturilor – în jos sau în sus, și, mai mult, se concretizează desenul ritmic al loviturilor [7, p. 285]. Vom demonstra două fragmente notate care scot la iveală sistemul de notație utilizat de F. Corbetta. Astfel, *Prelude în sol minor* se deosebește printr-un stil improvizatoric, bazat pe arpegii în direcția ascendentă și descendentă, tipic pentru acest gen de miniatură care deseori deschide suita barocă.

Exemplul muzical 1. *Pieces in G minor – Prelude*. Francesco Corbetta. *Selected pieces for baroque guitar from B.Lc Ms. 245 Copied by Jean Baptiste de Castillion (1680-1753)* Transcribed and edited by Monica Hall [6, p. 12].

În *Curanta* pe prim-plan se află un stil acordic, cu structuri verticale alcătuite din 3-5 sunete (vezi exemplul ce urmează):

Exemplul muzical 2. *Courante in G minor*. Francesco Corbetta. *Selected pieces for baroque guitar from B.Lc Ms. 245 Copied by Jean Baptiste de Castillion (1680-1753)* Transcribed and edited by Monica Hall [6, p. 14].

Exemplul muzical 1

Pieces in G minor - Prelude

Așadar, privind exemplele incluse putem cita opinia lui C. Andrei, care scrie că F. Corbetta a fost „primul autor care a folosit o scriitură jumătate melodică, jumătate verticală (armonică)” [3. p. 73]. Concomitent se confirmă și opinia cercetătorilor privind stilului armonic al creațiilor lui F. Corbetta pentru chitară care se deosebea printr-o complexitate sporită, lucru deja menționat. Adăugăm, între paranteze, că acest fapt a fost conștientizat de însuși compozitorul, care scria că este de acord cu opinia contemporanilor săi care considerau că stilul lucrărilor lui este „cromatic (colorat), delicat, și în sfârșit complicat” [7, p. 284].

Pe marginea discursului nostru privind aportul chitaristului, compozitorului și profesorului de chitară F. Corbetta putem trage unele concluzii:

1. Compozitorul și interpretul la chitară, italianul F. Corbetta a influențat considerabil dezvoltarea chitarei în spațiul european. Activând, pe lângă alți muzicieni de origine italiană, în mai multe țări, F. Corbetta a contribuit la înflorirea chitarei nu doar în țara lui de baștină, ci și în Franța, Anglia și Țările de Jos.

2. Fiind reprezentant al culturii muzicale italiene, F. Corbetta a fost unul dintre compozitorii, care a avut un rol esențial în procesul de apa-



riție a unui stil nou – omofon-armonic. Scriitura individuală a pieselor pentru chitară semnate de compozitor, deosebindu-se printr-o gândire acordică avansată, plină de sonorități disonante, a influențat înflorirea stilului omofon-armonic în muzica europeană, stil, care ulterior a devenit unul dominant în cultura muzicală clasicistă.

3. În comparație cu stilul polifonic greu de reprodus la chitară, noul tip de scriitură muzicală s-a înrădăcinat în repertoriul chitaristic pentru perioada următoare – epoca clasicismului european, stimulând, la rândul său, interesul publicului larg față de acest instrument.

Referințe bibliografice:

1. Eisenhardt, Lex. *Italian Guitar music of the Seventeen Century. Battuto and Pizzicato*. Rochester: University of Rochester Press, 2015. [online]. [Accesat: 02.08.2022]. Disponibil pe Internet la adresa: <https://books.google.md/books?id=6-EtCwAAQBAJ&pg=PA160&lpg=PA160&dq=francesco+corbetta+imagini&source=bl&ots=md2nHPx07i&sig=ACfU3U0mnaXCbBPmcJu2uts21MXA0H-V4g&hl=ro&sa=X->

&ved=2ahUKEwjNutG2g6T5AhWTi_0HHfIEA-4g4ChDoAXoECBIQAw#v=onepage&q=francesco%20corbetta%20imagini&f=false

2. Tyler, James; Sparks, Paul. *The Guitar and Its Music. From the Renaissance to the Classical Era*. Oxford: Oxford University Press, 2022.

3. Andrei, Constantin. *Chitara – tradiție și inovație*. Cluj: MediaMusica, 2006.

4. Hall, Monica. *The best of all* [online]. [Accesat: 28.07.2022]. Disponibil pe Internet la adresa: <https://monicahall2.files.wordpress.com/2018/11/corbetta-section-i-biography.pdf>

5. *Guitar, §4: Five course*. In: The New Grove Dictionary of Music and Musicians. 2001.

6. *Francesco Corbetta. Selected pieces for baroque guitar from B.Lc Ms. 245 Copied by Jean Baptiste de Castillon (1680–1753) Transcribed and edited by Monica Hall*. [online]. [Accesat: 14.07.2022]. Disponibil pe Internet la adresa: <https://monicahall2.files.wordpress.com/2018/03/corbetta-liege-edition1.pdf>

7. Hall, Monica. *Francesco Corbetta – The Best of All. A study of his life and works. Section III. Dissonance in Corbetta's music*. [online]. [Accesat: 18.07.2022]. Disponibil pe Internet la adresa: <https://monicahall2.files.wordpress.com/2020/04/corbetta-section-iii-2020-p.283-342.pdf>